

УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

УДК 351:659.3/4:004

DOI 10.36030/2310-2837-1(100)-2021-7-14

ВИРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ПРАКТИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ ІЗ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ В УКРАЇНІ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

О. В. Карпенко,

Національна академія державного управління при Президентіві України

У статті охарактеризовано проблеми організації боротьби із поширенням фейків в інформаційному просторі, які пов'язані з відсутністю ефективних державних механізмів протидії дезінформації та її поширенню засобами соціальних медіа. Доведено, що в країнах ЄС здійснюється боротьба не з дезінформацією, а з незаконним (шкідливим, небезпечним) контентом, що поширюється у ЗМІ та соціальних мережах, що є неефективним в умовах існуючих викликів та загроз, які пов'язані з військовим конфліктом та окупацією частини території України, а також пандемією COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2. Актуалізовано значущість негативних наслідків цифрового розвитку масової комунікації, реалії якого відкривають нові можливості запровадження різних інструментів маніпулювання, особливу небезпеку серед яких становить дезінформація. Охарактеризовано управлінські процеси, які формуються під впливом політики постправди, одним з ефективних інструментів реалізації якої є газлайтинг. Визначено основні фактори, які сприяють поширенню дезінформації засобами соціальних медіа. Доведено необхідність поширення засобами соціальних медіа позитивних українських наратив як інструменту протидії дезінформації та здійснення інформаційної оборони країни. Визначено державні суб'єкти вироблення публічної політики з протидії дезінформації та її поширенню в Україні, а також надано практичні рекомендації щодо боротьби з продукуванням фейкового контенту засобами соціальних медіа.

Ключові слова: політика постправди; дезінформація; газлайтинг; засоби масової комунікації; засоби масової інформації; соціальні медіа; соціальні мережі; фактчекінг; медіаграмотність; інформаційні кампанії; інфодемія; цифрові технології; цифрові трансформації; алгоритми штучного інтелекту.

DEVELOPMENT OF STRATEGIC APPROACHES AND PRACTICAL RECOMMENDATIONS TO CONTROL THE SPREAD OF DISINFORMATION BY SOCIAL MEDIA IN UKRAINE

O. V. Karpenko,

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article identifies the problems of organizing the fight against the spread of fakes in the information space, which are associated with the lack of effective government mechanisms to combat disinformation and its dissemination through social media. It has been proved that in the EU countries the fight is not against misinformation, but against illegal (harmful, dangerous) content distributed by media and social networks, which is ineffective in the face of existing challenges and threats related to military conflict and Ukrainian territory occupation, as well as the COVID-19 pandemic caused by the coronavirus SARS-CoV-2. The significance of the negative consequences of the digital development of mass communication is actualized, the reality of which opens up new opportunities for the introduction of various manipulation tools, which special danger is misinformation. The managerial processes formed under the influence of the post-truth politics (the most effective one is gaslighting) are described. The main factors that contribute to the spread of misinformation through social media have been identified. The necessity of spreading positive Ukrainian narratives by social media as a tool for counteracting misinformation and information defense of the state is proved. The state subjects of public policy development on counteraction of disinformation and its distribution in Ukraine are defined, and also practical recommendations on struggle against production of fake content by social media are given.

Keywords: post-truth politics; misinformation; gaslighting; mass media; social media; social networks; fact-checking; media literacy; information campaigns; infodemia; digital technologies; digital transformations; artificial intelligence algorithms.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В ЄС відсутні унормовані санкційні механізми протидії дезінформації на рівні єдиного законодавчого акта. Вважається, що дезінформація є шкідливою, але не є незакон-

ною і, хоч би як це парадоксально, поширювачі фейків захищаються правом на свободу слова та свободу самовираження (свободу вираження поглядів). Тут здебільшого відбувається боротьба не з дезінформацією, а з незаконним (шкідливим, небезпечним) контентом та його поширенням

© Карпенко О. В., 2021

(наприклад «мови ненависті», пропаганди насильства, екстремізму та тероризму, дитячої порнографії тощо) у засобах масової комунікації, а також із кіберзлочинністю. Незважаючи на те, що в 2016 р. під час виборів президента США та референдуму Brexit у Великобританії світ уперше стикнувся з феноменом «організована дезінформація» (маніпулятивні потужності якої у цифровому середовищі виражались не тільки у політичному мікротаргетуванні), занадто «м'яке» законодавче регулювання функціонування соціальних медіа й досі безпосередньо не стосується заборони дезінформації. Незважаючи на спроби Європейської комісії створити єдиний рамковий документ шляхом ухвалення деяких актів, які мають рекомендаційний характер, механізми протидії поширенню дезінформації та застосування відповідних практичних дій визначаються кожною європейською країною окремо. Як правило, тактичною метою боротьби з поширенням дезінформації у країнах ЄС є підвищення рівня медіаграмотності, зокрема формування критичного мислення, поінформованості населення про інформаційні атаки та шкідливість їх впливу на суспільні процеси. Однак така несанкційна державна політика є неефективною для України, частина території якої окупована, а інформаційний простір та масова свідомість її населення стають об'єктами ведення інформаційно-психологічної війни як внутрішніми, так і зовнішніми суб'єктами впливу. Дезінформація продукує недовіру суспільства до влади та демократичних цінностей. Обов'язком журналіста у процесі провадження своєї професійної діяльності є подання для поширення повної, точної, об'єктивної та достовірної інформації, але на нормативно-правовому рівні в Україні й досі не визначено критеріїв цих показників (насамперед об'єктивності), крім того, у чинному законодавстві не прописані механізми протидії дезінформації та її поширенню у ЗМІ й соціальних медіа, що дає змогу уникати відповідальності тим, хто навмисно поширює недостовірну, шкідливу та злочинну інформацію.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні та практичні аспекти формування й реалізації державної інформаційної політики, функціонування засобів масової комунікації, ведення інформаційних воєн, здійснення пропаганди й контрпропаганди, організації та проведення фактчекінгу у процесі журналістської діяльності, а також сутність, методологію наслідки поширення фейків досліджували такі відомі українські та зарубіжні вчені,

як В. Іванов (2015), Г. Почепцов (2018), Б. Параконський та Г. Яворська (2019), Ж. Дарчевська (Darczewska, 2014), К. Уордл, Х. Деракшан (Wardle, Derakshan, 2017), Дж. Кін (Keane, 2018), І. Смоленова (Smolenova, 2015), Дж. Хейнс (Haines, 2015). Проте *невирішеною частиною загальної проблеми* залишається відсутність наукового обґрунтування державних механізмів протидії дезінформації та її поширенню у ЗМІ й соціальних медіа.

Формулювання цілей (мети) статті. Метою статті є вироблення стратегічних підходів та практичних рекомендацій щодо протидії дезінформації та її поширенню в Україні засобами соціальних медіа в умовах здійснення інформаційно-психологічних атак, а також пандемії COVID-19, спричиненої коронавірусною інфекцією SARS-CoV-2.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Цифрові технології та інформаційні потоки формують практично всі суспільні процеси, з якими стикається сучасний соціум. Завдяки вбудованим мікропроцесорам алгоритмічні пристрої та інформаційні системи об'єднують тексти, звуки й зображення, які легко зберігаються та відтворюються у цифровому форматі. Перенесення масової комунікації в інтернет привело до переходу цільових аудиторій із традиційних медіа до соціальних мереж. Не применшуючи переваг, можливостей та перспектив, які відкриває людству цифровий світ, необхідно актуалізувати значущість негативної сторони цифрового розвитку масової комунікації. Сформована віртуальна реальність та функціонуючий мережевий простір відкриває нові можливості запровадження різних інструментів маніпулювання, особливу небезпеку серед яких становить дезінформація.

Під терміном «дезінформація» (des-information) слід розуміти неправдиву інформацію, яку було навмисно та цілеспрямовано створено з метою завдання шкоди особі, соціальній групі, організації чи країні (Wardle, 2017). Дезінформація є гнучким феноменом, за якого маніпулятивні технології швидко змінюються, а кількість бажаючих її навмисно поширювати постійно збільшується з метою викривлення повсякденної реальності (фактів, реальних подій тощо), формування громадської думки та вплив на масову свідомість. Суб'єкти продукування дезінформації класифікуються на зовнішні та внутрішні залежно від їх місцезнаходження (усередині країни чи поза її межами). Дезінформація успішно поширюється за допомогою агресивних інформаційних кампаній та за умов нестачі знань про загрози й існу-

вання уразливостей у суспільстві, а ефективніше впливає на цільові аудиторії тоді, коли суб'єкти протидії їй поширенню дезорганізовані, зокрема коли не вистачає координації, співпраці та комунікації, наприклад за відсутності попередження один одного про просування фейкової інформації.

Сучасні управлінські процеси трансформуються під впливом незавершеної революційної епохи інформаційного перенасичення та комунікативного достатку, а також завдяки глобальним тенденціям вироблення політики постправди. Тлумачення постправди стосується або позначає штучно створені обставини, за яких емоції та особисті переконання цільових аудиторій є вагомими за об'єктивні факти і докази, що стають неважливими й неактуальними, зокрема при формуванні громадської думки та впливі на масову свідомість. Причому термін «постправа» використовується не у значенні «після того, як правда стала відомою», а із зовсім іншим підтекстом, що сама «права стає неактуальною» (Oxford Languages, 2016). Постправа є не просто протилежністю істині, а скоріше явищем цілеспрямованого запровадження проактивної комунікації, яка, будучи сукупністю різних і взаємопов'язаних дій, завдяки своїм рекомбінованим якостям та поєднанню різних складових уводить в оману одержувачів інформації з метою їх підкорення. Наслідком цього є зниження рівня довіри до одержаної інформації та медіа. Люди спантеличені, їм стає важко відокремити правдиву інформацію від неправдивої, вони не усвідомлюють, що є правдою та яким медіа можна довіряти.

Політика постправди реалізується за допомогою «м'якої» та поступової трансформації системи національних цінностей та моральних принципів у так звані альтернативні «загальнолюдські норми моралі» для абсолютизації свободи особистості, дискредитації експертних думок та раціональних обговорень, а головне – для знищення інформаційного суверенітету держави. Одним із ефективних інструментів реалізації такої політики є газлайтинг – форма організованого впливу сугесторів (маніпуляторів, політичних діячів, посадових осіб) на процеси суспільної самоідентифікації людей з метою їх дезорієнтації та подальшого підкорення шляхом провокування невпевненості та сумнівів щодо адекватності свого сприйняття реальної дійсності.

Газлайтинг є тактикою нарцистичних і агресивних особистостей, схильних робити все можливе для дестабілізації процесів суспільних відносин та отримання (збереження) влади над іншими. Газлайтери прагнуть зруйнувати спро-

можність особистостей дивитися на світ з іронією та виносити об'єктивні судження (Keane, 2018). Жертви газлайтингу більше не довіряють своїм цінностям, ідеалам та переконанням, а, зневірившись, здаються й за замовчуванням потрапляють під вплив маніпуляторів. Такі люди навіть не усвідомлюють, що вони є споживачами дезінформації. Глобальні мережі стають придатним середовищем для газлайтерів, оскільки постійна присутність переважної більшості користувачів у соціальних мережах та медіаканалах, спричинена зростаючим рівнем інтернет-адикції та цифрового аутизму, породжують у людини, по-перше, залежність, а, по-друге, небезпечний стан неможливості підтримки психологічних зв'язків з іншими індивідами. Тобто цифрова трансформація повсякденного життя сприяє втраті людьми комунікативних навичок реального спілкування.

Негативною є також втрата здатності до адекватного, самостійного та аналітичного мислення, оскільки зміст і сенс того, що відбувається навколо, формують за них соціальні медіа та цифрові алгоритми штучного інтелекту. Слід звернути увагу на здатність алгоритмічних процесів використовувати особисті/неособисті дані користувачів соціальних медіа для сортування, ідентифікації, визначення їх уразливості та прогнозування подальших дій з метою переконфігурування мережевого соціального середовища відповідно до поставлених цілей та корисних інтересів (Declaration by the Committee, 2019).

Часто неможливо встановити наслідки впливу та масштабність поширення дезінформації, а також чітко визначити кількість людей, які її споживають. Такий цілеспрямований вплив на масову свідомість може перетворитися на цифрову диктатуру внаслідок управління та контролю над великими даними, а також блокування, наприклад у соціальних мережах, акаунтів політичних супротивників або бізнес-конкурентів. Дезінформація шкодить репутації певних осіб, що, наприклад, під час виборчого процесу може вплинути на результати голосування громадян. Інформаційною мішенню стають як лідери, так і населення країни. Закономірним є те, що чим більшою популярністю населення країни користуються її лідери, тим складніше поширювати дезінформацію проти них.

Впливаючи на громадян маніпулятивними засобами, зовнішні пропагандисти поширюють засобами соціальних медіа не тільки злочинний та незаконний контент, а й безпосередньо реалізують політичні сценарії щодо змін національних цінностей, повалення влади, провокують збройні

конфлікти тощо. Наприклад, неправдива інформація про здоров'я та пандемію може призвести до серйозних ризиків для життя мільйонів людей. Інфодемія це дезінформація, яка пов'язана з поширенням COVID-19, спричиненого коронавірусом SARS-CoV-2. Вплив дезінформації на право особи на здоров'я є значною загрозою. Тотальна епідемія COVID-19 є винятковою обставиною, що відповідно виправдовує й виняткові заходи.

Дезінформація сприяє геометрично прогресуючому підвищенню захворюваності населення, що стає приводом для запровадження державними органами влади деяких регуляторних (саніційних) заходів, які можуть зашкодити свободі слова та свободі вираження поглядів, обмежити свободу зібрань та доступ до публічної інформації. Деякі уряди використовують кризу як привід для запровадження непропорційних обмежень свободі медіа. Ризиком щодо обмеження свободи слова та самовираження стає криміналізація інформації, яка вважається хибною, а запровадження цензури сприяє пригніченню «критичних голосів» у суспільстві, оскільки держава одержує право та повноваження визначати, що є істинним, а що – шкідливим. Для досягнення необхідного паритету між доцільністю застосування регуляторних заходів із протидії дезінформації для захисту права мати достовірну/законну інформацію та реалізацією громадянських свобод (права на свободу слова та свободу вираження поглядів) необхідно законодавчо визначити підстави, допустимі рамки та критерії, якими дозволяються такі обмеження. Поширення шкідливої інформації неможливо подолати постфактом за допомогою адресних санкцій, за цих умов необхідно застосовувати швидкі превентивні заходи. У цьому контексті медіа відіграють ключову роль у боротьбі з фейками та несуть відповідальність перед державою і суспільством за ненадання точної й достовірної інформації громадськості. Важливо залучати транснаціональні телекомунікаційні компанії, які б запроваджували новітні цифрові розробки та технічні засоби боротьби з дезінформацією, впливаючи на великі потоки інформації.

Інтернет-засоби масової комунікації, які поширюють великі обсяги різноманітного контенту та мають значний вплив на інформування людей (фактично формують їх погляди й переконання), намагаються максимально збільшити рівень своєї популярності для різних цільових аудиторій (тобто підвищити свій рейтинг серед користувачів, наприклад за рахунок збільшення кількості підписників ютубу та телеграм-каналів, або лай-

ків та поширень постів сторінок у фейсбуці, інстаграмі, твітері та ін.). Редакційна політика цих інтернет-медіа може нехтувати надійністю джерел одержання тієї чи іншої інформації, оскільки головна їх мета – поширення та просування привабливого (зокрема сенсаційного) для користувача контенту. В Україні діяльність таких каналів поширення інформації неунормовано на законодавчому рівні, тобто де-юре вони не є ЗМІ, а тому можуть не дотримуватись норм журналістської етики. Якщо такий контент є цікавим для користувачів, тоді він привертає їхню увагу, стрімко розширюючи цільову аудиторію, що приводить до зацікавленості рекламодавців ресурсами цього онлайн-медіа. У свою чергу, залучення великої кількості рекламодавців збільшує прибутки власників цих ресурсів та медіа. У боротьбі за оригінальність і сенсаційність контенту втрачається його достовірність (поширювачі користуються недостовірними джерелами). Крім того, у соціальних мережах здійснюється управління (адміністрування, керування, модерування, регулювання) громадськими обговореннями та застосовується маніпулятивний вплив на громадську думку.

Основними факторами, які сприяють поширенню дезінформації в соціальних медіа, є такі:

- ефективність впливу на масову свідомість завдяки високому рівню маніпулятивності;
- масштабність, висока швидкість та темпи вірусного поширення;
- стабільність присутності онлайн, що з часом спричинює кумулятивний ефект (підсилення дії) фейкової інформації;
- навмисність просування контенту шляхом його додавання до поширюваних інформаційних потоків через популярні медіа та інтернет-ресурси;
- висока якість, багатовимірність та різноманітність фейкових продуктів, які досконало комбінуються у вигляді текстів, зображень та відео;
- легкодоступність, високотехнологічність та зручність у користуванні цифровим інструментарієм, завдяки якому практично кожний бажаючий може створювати та поширювати неправдивий контент (тобто розвиток цифрових технологій сприяє простішому створенню фейків, наприклад вайнів та мемів).

Необхідно розуміти значущість національних цінностей, висвітлювати унікальність шляху країни та створювати позитивні українські наративи для протидії поширенню дезінформації, а не просто фіксувати фактаж фейкового контенту онлайн-медіа. Позитивні наративи є інструментами інформаційної оборони. Громадяни повин-

ні пишати своєю країною та своєю нацією. У свою чергу, для створення позитивних наративів у соціальних медіа необхідно залучати кращих представників української еліти: патріотично налаштованих політиків та громадських діячів (лідерів думок), блогерів, волонтерів, науковців, діячів культури та мистецтв. Приклад стратегічного наративу: «Ми – українці, нація, яка ніколи не здається». Держава, зокрема її збройні сили, повинна стати частиною цього процесу, а точніше суб'єктом здійснення інформаційних (комунікативних) кампаній. Крім того, на нашу думку, відповідні державні інституції повинні контролювати інформаційні потоки всередині країни, у разі потреби застосовуючи необхідні санкції, вивчати цільові аудиторії, виявляти, аналізувати та оцінювати їх уразливості (суспільні страхи, сумніви тощо), прогнозувати можливі інформаційні атаки проти України. Вони повинні працювати із цифровими медіа та ЗМІ завдяки інформаційним та комунікативним кампаніям. Головними державними суб'єктами політики протидії дезінформації та її поширенню в Україні є:

1. Міністерство культури та інформаційної політики України – центральний орган виконавчої влади, який формує і реалізує державну інформаційну політику, при якому створено Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (далі – ЦСКІБ). ЦСКІБ зосереджуватиме свою роботу на розробці контрнарративів, проведенні інформаційних кампаній, створенні та функціонуванні онлайн-ресурсу, який оперативно реагуватиме на інформаційні атаки, напрацюванні механізмів із протидії дезінформації разом із міжнародними партнерами (Презентовано Центр, 2021).

2. Центр протидії дезінформації – робочий орган Ради національної безпеки і оборони України, який створено з метою протидії загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, боротьби з пропагандою, деструктивними дезінформаційними впливами та кампаніями, недопущення маніпулювання громадською думкою (Про рішення Ради, 2021).

3. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення – державний регулятор у галузі телерадіомовлення.

Таким чином, крім зазначених підрозділів органів державної влади та Національного регулятора, іншими суб'єктами протидії поширенню дезінформації у ЗМІ та соціальних мережах є профільні підрозділи державних установ та організацій, транснаціональні корпорації (виробники цифрових технологій), адміністратори платформ

соціальних мереж, неурядові організації та міжнародні інституції, громадянське суспільство та незалежні засоби масової інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дають підстави для формування таких висновків.

1. Виявлено, що основною проблемою щодо вітчизняної організації державними та недержавними інституціями боротьби з поширенням фейків в інформаційному просторі є досягнення паритету (балансу) між урахуванням необхідності захисту права громадян отримувати достовірну/законну інформацію, права на свободу слова й свободу вираження поглядів (реалізацією громадянських свобод) та захисту національних інтересів України. Існуючий дисбаланс спричинено відсутністю ефективних механізмів протидії дезінформації та її поширенню засобами соціальних медіа. Доведено, що в країнах ЄС на державному рівні здійснюється боротьба не з дезінформацією, а з незаконним (шкідливим, небезпечним) контентом у ЗМІ та соціальних медіа, що є неефективним для України в умовах існуючих викликів та загроз, які пов'язані з військовим конфліктом та окупацією частини її території, а також пандемією COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

2. Актуалізовано значущість негативних наслідків цифрового розвитку масової комунікації, віртуальна реальність якого відкриває нові можливості запровадження різних інструментів маніпулювання, особливу небезпеку серед яких становить дезінформація. Доведено, що дезінформація успішно поширюється за допомогою агресивних інформаційних кампаній та за умов нестачі знань про загрози й існуючі уразливості суспільства, а ефективніше впливає на цільові аудиторії за умови дезорганізації взаємодії (співпраці та комунікації) суб'єктів протидії її поширенню на національному та міжнародному рівнях. Обґрунтовано, що сучасні управлінські процеси формуються під впливом політики постправди, одним з ефективних інструментів реалізації якої є газлайтинг.

3. Визначено основні фактори, які сприяють поширенню дезінформації засобами соціальних медіа: ефективність впливу на масову свідомість; масштабність, висока швидкість і темпи поширення; стабільність онлайн-присутності (спричинює кумулятивний ефект); навмисність просування контенту шляхом його штучного додавання до поширюваних інформаційних потоків через популярні медіа та ресурси; висока якість, багатовимірність та різноманітність фейкових

продуктів, які досконало комбінуються у вигляді текстів, зображень і відео; легкодоступність, високотехнологічність та зручність програмного забезпечення для створення фейків.

4. Доведено необхідність поширення засобами соціальних медіа позитивних українських наративів як інструменту протидії дезінформації та здійснення інформаційної оборони країни, для продукування (створення і поширення) яких запропоновано залучати кращих представників української еліти: патріотично налаштованих політиків та громадських діячів (лідерів думок), блогерів, волонтерів, науковців, діячів культури та мистецтв.

5. Обґрунтовано, що державні суб'єкти публічної політики протидії дезінформації та її поширенню (Центр протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки Міністерства культури та інформаційної політики України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення) повинні контролювати інформаційні потоки всередині країни, у разі потреби застосовуючи необхідні санаційні дії, вивчати цільові аудиторії, виявляти, аналізувати та оцінювати їх уразливості (суспільні страхи, сумніви тощо), прогнозувати можливі інформаційні атаки на Україну. Необхідно постійно співпрацювати з цифровими медіа та ЗМІ завдяки проведенню інформаційних та комунікативних кампаній.

У результаті проведеного аналізу сучасного інформаційного середовища, факторів та умов продукування фейкового контенту та беручи до уваги пріоритетність його поширення засобами соціальних медіа надано такі практичні рекомендації державним/недержавним суб'єктам протидії дезінформації в Україні, яким необхідно:

- створити сприятливе соціально-економічне, інституційно-правове й інформаційно-комунікативне середовище для якісної та незалежної журналістики, а також незалежну спільноту фактчекерів як форми журналістського контролю з перевірки достовірності фактів, які використовуються в текстах, промовах, постах у соціальних мережах, та виявлення можливих невідповідностей реальній дійсності;

- поширювати точну, достовірну та об'єктивну інформацію на засадах відповідальності та незалежної журналістики, не допускати поширення сфабрикованого та маніпулятивного контенту;

- продукувати позитивні українські наративи як інструмент інформаційної оборони, запобігати виникненню фейків (замість спростування фейків –

діяти на випередження), оперативно й без пояснень видаляти/блокувати шкідливий контент відповідно до законодавства та «політики спільноти»;

- установлювати вимоги щодо прозорості медіаплатформ (їх діяльності, джерел фінансування, власників), визначати критерії та алгоритми ранжування інформації, а також законно й легітимно вимагати від соціальних медіа усувати незаконний контент та блокувати його поширювачів;

- здійснювати моніторинг, модерування та контроль контенту соціальних медіа на засадах законності, прозорості й дотримання міжнародних стандартів прав людини із застосуванням засобів їх захисту;

- регулювати та контролювати розповсюдження реклами на новинних ресурсах ЗМІ та соціальних медіа, зокрема забезпечувати перевірку прозорості й правдивості її спонсорованого політичного контенту (вмісту), а також обмежувати можливість його таргетування з метою мінімізації доходів виробників і поширювачів дезінформації;

- просувати цифрові сервіси добровільної ідентифікації користувачів в онлайн-просторі;

- забезпечити легкий, швидкий та надійний доступ до всіх офіційних документів, право на який регулюється Конвенцією Ради Європи про доступ до офіційних документів, ратифікованої Україною у 2020 році (Конвенція Ради Європи);

- делегувати пошуковим платформам та соціальним мережам визначення правдивості/неправдивості інформації із застосуванням алгоритмів штучного інтелекту. При цьому необхідно пам'ятати, що ці алгоритми можуть використовуватись як для виявлення/видалення дезінформації, так і навпаки – для створення фейкової інформації (наприклад для формування необхідної громадської думки дезінформація спрямовується на конкретну цільову аудиторію з урахуванням її особливостей та ознак за допомогою алгоритмічного аналізу месиджів у соціальних мережах, уподобань, вибірки джерел одержання користувачького контенту);

- забезпечити належні умови для опанування більшістю населення країни основ медіаграмотності та кібергігієни, зокрема заохочувати та сприяти (відповідно до п. 7 Рекомендації СМ/Rec(2020)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам ЄС щодо впливу алгоритмічних систем на права людини) (Recommendation, 2020) запровадженню спеціалізованих медіапрограм з інформаційної та цифрової грамотності для розуміння більшістю людей функцій та раміфікацій алгоритмічних систем штучного інтелекту

(«систем, які використовують автоматизоване вироблення рішень»), вміння приймати зважені рішення щодо необхідності їх застосування, користуватись їхніми перевагами та мінімізувати вплив загроз (ризиків), що пов'язані із застосуванням таких систем, у співпраці з відповідними стейкхолдерами, включаючи приватний сектор, ЗМІ, громадянське суспільство, навчальні заклади та науково-технічні установи.

Перспективами подальших наукових досліджень є аналіз та оцінювання відповіднос-

ті законодавства ЄС існуючим викликам щодо забезпечення захисту прав громадян в умовах пандемії та обґрунтування інституційно-правового механізму протидії дезінформації органами публічної влади в умовах геополітичного протистояння. Крім того, вбачається актуальним запропонувати шляхи вдосконалення українського законодавства з метою посилення ресурсної спроможності Національної системи кібербезпеки у боротьбі з поширенням дезінформації в Україні.

Список використаних джерел

- Oxford Languages : Oxford Dictionaries Word of the Year 2016. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016>
- Keane J. Post-truth politics and why the antidote isn't simply 'fact-checking' and truth. *The Conversation*. 2018. URL: <https://theconversation.com/post-truth-politics-and-why-the-antidote-isnt-simply-fact-checking-and-truth-87364>
- Презентовано Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. *Урядовий портал* : Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoi-bezpeki>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації» : Указ Президента України від 19.03.2021 № 106/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421>
- Wardle C. & Derakshan H. Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg, Council of Europe, 2017. 90 p. URL: <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>
- Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів : ратифікація від 20.05.2020, підстава 631-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text
- Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes (Adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337 meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://ccdcoe.org/uploads/2019/09/CoE-190213-Declaration-on-manipulative-capabilities-of-algorithmic-processes.pdf>
- Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems (Adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2020 at the 1373rd meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809e1154
- Іванов В. Ф. Вимоги до роботи з фактами та джерелами інформації в мас-медіа. *Інформ. сусп-во*. 2015. Вип. 22. С. 17–20.

References

- Oxford Dictionaries Word of the Year (2016). Retrieved from: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016>
- Keane, J. (2018). Post-truth politics and why the antidote isn't simply 'fact-checking' and truth. Retrieved from: <https://theconversation.com/post-truth-politics-and-why-the-antidote-isnt-simply-fact-checking-and-truth-87364>
- Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy (2021). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/prezentovano-centr-strategichnih-komunikacij-ta-informacijnoi-bezpeki>
- Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 bereznia 2021 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 19 berez. 2021 r. № 106/2021. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421>
- Wardle, C. & Derakshan, H. (2017). Information disorder: toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Strasbourg, Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>
- Konventsiiia Rady Yevropy pro dostup do ofitsiinykh dokumentiv : Ratyfikatsiia vid 20 trav. 2020 roku, pidstava 631-IX (2021). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#Text
- Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes (Adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337 meeting of the Ministers' Deputies) (2021). Retrieved from: <https://ccdcoe.org/uploads/2019/09/CoE-190213-Declaration-on-manipulative-capabilities-of-algorithmic-processes.pdf>
- Recommendation CM/Rec(2020)1 of the Committee of Ministers to member States on the human rights impacts of algorithmic systems (Adopted by the Committee of Ministers on 8 April 2020 at the 1373rd meeting of the Ministers' Deputies) (2021). Retrieved from: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809e1154
- Ivanov, V. (2015). Vymohy do roboty z faktamy ta dzherelamy informatsii v mas-media [Requirements for working with facts and sources of information in the media]. *Informatsiine suspilstvo*. Is. 22. P. 17–20 [in Ukrainian].

- Почепцов Г. Фейк. Технології спотворення реальності. Київ : Києво-Могилян. акад., 2018. 175 с.
- Почепцов Г. Г. Пропаганда 2.0. Харьков : Фолио, 2018. 796 с. URL: https://chytaimore.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/Propaganda_2.0.pdf
- Wardle C. Fake news. It's complicated. *First Draft*. 2017. February 16. URL: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated/>
- Darczewska J. The information war on Ukraine. New challenges. *Cicero Foundation Great Debate Paper, 14/08*. Warsaw : Centre for Eastern Studies. 2014. URL: https://www.cicerofoundation.org/lectures/Jolanta_Darczewska_Info_War_Ukraine.pdf
- Smolenova I. The pro-Russian disinformation campaign in the Czech republic and Slovakia : *Types of media spreading pro-Russian propaganda, their characteristics and frequently used narratives*. Czech republic : *Prague Security Studies Institute (PSSI)*, 2015, June. URL: http://www.hom-bre.cz/images/253_is-pro-russian-campaign.pdf
- Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл : монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/Monografiya_Ontologiya_print.pdf
- Haines J. R. Russia's Use of Disinformation in the Ukraine Conflict : e-notes. 2015. URL: <https://www.fpri.org/article/2015/02/russias-use-of-disinformation-in-the-ukraine-conflict/>
- Blandy C. W. Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War. Defence Academy of the United Kingdom : Advanced Research and Assessment Group. 2009. Caucasus Series 09/01. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/97421/09_january_georgia_russia.pdf
- Pocheptsov, H. (2018). Feik. Tekhnolohii spotvorennia realnosti. [Fake. Technologies of distortion of reality]. Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
- Pocheptsov, H. (2018). Propahanda 2.0. [Propaganda 2.0.]. Kharkov : Folyo. Retrieved from: https://chytaimore.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/Propaganda_2.0.pdf
- Wardle, C. (2017) Fake news. It's complicated. First Draft. 2017. February 16. Retrieved from: <https://firstdraftnews.org/latest/fake-news-complicated>
- Darczewska, J. (2014). The information war on Ukraine. New challenges. *Cicero. Foundation Great Debate Paper, 14/08*. Warsaw : Centre for Eastern Studies. Retrieved from: https://www.cicerofoundation.org/lectures/Jolanta_Darczewska_Info_War_Ukraine.pdf
- Smolenova, I. (2015). The pro-Russian disinformation campaign in the Czech republic and Slovakia : *Types of media spreading pro-Russian propaganda, their characteristics and frequently used narratives Institute (PSSI)*. Czech republic : Prague Security Studies. Retrieved from: http://www.hom-bre.cz/images/253_is-pro-russian-campaign.pdf.
- Parakhonskyi, B. & Yavorska, H. (2019). Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]. Retrieved from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-07/Monografiya_Ontologiya_print.pdf
- Haines, J. (2015). Russia's Use of Disinformation in the Ukraine Conflict : e-notes. Retrieved from: <https://www.fpri.org/article/2015/02/russias-use-of-disinformation-in-the-ukraine-conflict>
- Blandy, C. (2009). Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War Defence Academy of the United Kingdom : Advanced Research and Assessment Group. Retrieved from: https://www.files.ethz.ch/isn/97421/09_january_georgia_russia.pdf

Карпенко Олександр Валентинович, доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри інформаційної політики та цифрових технологій, Національна академія державного управління при Президентові України, 03057, Україна, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 20

Цитування: Карпенко О. В. Вироблення стратегічних підходів та практичних рекомендацій із протидії поширенню в Україні дезінформації засобами соціальних медіа. *Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2021. № 1 (100). С. 7–14.

Стаття надійшла: 26.02.2021

Схвалено до друку: 01.03.2021

Karpenko, Oleksandr V., Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Chairman of Information Policy and Digital Technologies Department, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, 20, Anton Tsedyk St., Kyiv, 03057, Ukraine E-mail: dr.karpenko@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-9301-7973>

Citation: Karpenko, O. V. (2021). Vyroblennia stratehichnykh pidkhodiv ta praktychnykh rekomendatsii iz protydii poshyrenniu v Ukraini dezinformatsii zasobamy sotsialnykh media [Development of strategic approaches and practical recommendations to control the spread of disinformation by social media in Ukraine]. *Bulletin of the NAPA. Series «Public Administration»*. Is. 1 (100). P. 7–14 [in Ukrainian].

Article received: 26.02.2021

Accepted: 01.03.2021